

КУЛЬТУРНІ І НАУКОВІ ВЗАЄМИНИ НАРОДІВ ЄВРОПИ В ДОБУ НАЦІОНАЛЬНО- КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

VZŤAH SLOVENSKÉHO HISTORIKA FRANTIŠKA VÍŤAZOSLAVA SASINKA (1830-1914) K RUSÍNOM-UKRAJINCOM (POKUS O NÁČRT)¹

OTČENÁŠ MICHAL (*Prešov*)

V druhej polovici 19. storočia a na začiatku 20. storočia pozícia slovanských národov v Rakúsko-Uhorsku bola zložitá a neraz aj ťažká. Je len pochopiteľné, že navzájom sa jednotlivé slovanské národy prostredníctvom svojich čelných predstaviteľov aj citlivo vnímali. Išlo o súčasný vývin i o zástoj jednotlivých národov v histórii.

Aj v tejto situácii je namieste, myslím si, pripomenúť, že poprední predstavitelia Slovákov i v revolučných rokoch 1848-1849 za svojich prirodzených spojencov a bratov, okrem iných slovanských národov, pokladali aj Rusínov-Ukrajincov. K tomu prispel aj Slovanský zjazd v Prahe, keď Jozef Miloslav Hurban skoncipoval a predniesol Žiadosti Slovákov a Rusínov uhorských, v ktorých podobne ako pre Slovákov aj pre Rusínov-Ukrajincov žiadal základné demokratické práva a slobody. K podobnému postoju prispievali i snahy slovenského národného vojska v septembri 1848 a predovšetkým jeho politického vedenia, ktorým bola Slovenská národná rada. Táto vydala výzvu pod názvom Bratia Russiny.² A nájdeme v druhej polovici 19. storočia ešte ďalšie dokumenty, ktoré svedčia o snahe navzájom spolupracovať.

Jedným z tých slovenských predstaviteľov, čo citlivo vnímali národnostné pomery v Uhorsku a neskôr v Rakúsko-Uhorsku bol aj František Víťazoslav Sasinek, patriaci k najproduktívnejším slovenským historikom v druhej polovici 19. storočia a na začiatku 20. storočia.

Fyzickým vzrastom bol nevelkým, ale duchom bytrým, húževnatým, vytrvalým a v mnohých oblastiach sa výborne orientujúcim mužom. Bol kňazom, spisovateľom, básnikom, prekladateľom, redaktorom, pedagógom aj tajomníkom vrcholnej slovenskej kultúrnej ustanovizne Matice slovenskej, no vari najvýraznejšiu stopu zanechal v dejinách slovenskej historickej spisby.³

František Víťazoslav Sasinek sa narodil na

západnom Slovensku v Skalici 11. decembra 1830. Mesto, ležiace na slovensko-moravskom pomedzí, malo výrazné kultúrne zázemie i tradície a do tohoto prostredia sa v obuvníckej rodine Sasinek narodil. Otec bol František Sasinek a matka Anna, rodená Tichá. Otec čoskoro zomrel a matka sa vydala za Imricha Blaháčka – tiež obuvníka. Základné vzdelanie i gymnázium absolvoval v Skalici. Potom odišiel na štúdiá do Szolnoku, bol v Bratislave i v Tate, v Scheibse a opäť v Bratislave, na diakona bol vysvätený v Ostrihome. Na jeho odborné profilovanie a slovenské národné cítenie vplývala predovšetkým slovenská tlač, vychádzajúca v 40. rokoch 19. storočia, a často vychádzala práve v Sasinkovej rodnej Skalici v známej Škarniclovej tlačiarňi. Takto orientovaná spisba mala popri šírení umeleckej literatúry rozvíjať aj historické poznanie a sústreďovala sa predovšetkým na veľkomoravskú tradíciu, ako jeden z najvýraznejších pilierov slovenských národných dejín.

Pri uverejnení prvej Sasinkovej literárnej práce bol známy slovenský jazykovedec a neskorší univerzitný profesor na Karlovej univerzite v Prahe Martin Hattala. Sasinek mu doniesol báseň o slovanských solúnskych bratoch Cyrilovi a Metodovi a potom za pomoci Michala Chrásteka báseň aj vyšla v časopise Cyrill a Method v roku 1852.⁴

František Víťazoslav Sasinek, podobne ako mnohí slovenskí národní buditeľia a literárni tvorcovia, historikov nevynímajúc, sa dostal k odbornej historickej spisbe od písania poézie. Publikoval články v Katolíckych novinách, v Slovesnosti, prispieval do časopisu Priateľ školy a literatúry, pomáhal zakladať Pešťbudínske vedomosti. Pritom bol často prekladaný z miesta na miesto. V roku 1864 vystúpil z rádu a s prispením Štefana Moysesu sa stal profesorom na banskobystričskom gymnáziu. Stal sa kustódom kníh a zbierok Matice slovenskej a neskôr sa stal tajomníkom tejto vrcholnej slovenskej kultúrnej inštitúcie.

Na návrh významného českého historika Františka Palackého bol vymenovaný za člena-korešpondenta českej kráľovskej spoločnosti náuk v Prahe.

Sasinek mal čulé styky aj s Chorvátmi a zúčastnil sa ako zástupca Slovákov aj na otvorení univerzity v Záhrebe. Po násilnom zatvorení Matice slovenskej v Martine v roku 1875 prišiel do Skalice a tu začal vydávať Slovenský letopis pre históriu, topografiu, archeológiu a etnografiu. Potom v rokoch 1882-1892 žil v Prahe. Začal pracovať v redakcii novín Čech a neskôr bol duchovným správcom v nemocnici. Praha mu ponúkala nebývalé možnosti v bádateľskej činnosti. Mal poruke viaceré výborné knižnice a zamestnanie mu dávalo pomerne veľa priestoru na literárnu činnosť. Pritom neprerušil kontakty so Slovenskom, prispieval do viacerých časopisov doma i v zahraničí, ba i za morom – v Spojených štátoch amerických.⁵ Blízko mal aj k rumunskému národnému hnutiu. Pravda, ani Sasinkov pražský pobyt nebol bez konfliktov. Obvinili ho z panslavizmu, vláčili po úradoch a viackrát vyšetrovali. V historickej spisbe sa zamerával aj na české dejiny a v tomto čase vydal niekoľko samostatných prác.

Potom sa Sasinek opäť vrátil na Slovensko – do Radošoviec pri Skalici, pobudol v Kútoch, odišiel do Mariazellu, potom žil v Algersdorfe. Chorľavel a presťahovali ho do nemocnice v Štajerskom Hradci (Graz). Tu 17. novembra 1914 zomrel, pochovali ho v Kainbachu. Národné noviny, ktoré priniesli smútočné oznámenie o Sasinkovom skone, nazvali ho najstarším, najplodnejším, najzásluživejším slovenským spisovateľom, učencom, historikom a básnikom.

10. júna 1930 bola vykonaná exhumácia v Kainbachu. Sasinkove pozostatky boli prevezené na Slovensko a uložené v jeho rodnej Skalici.⁶

Vzťah Sasinka k svojim predchodcom bol nesený v patričnej úcte, ale bol aj kritický. Snažil sa preštudovať dostupnú literatúru i zachované historické pramene a na ich základe koncipovať svoje závery. Ak na začiatku svojej vedeckej dráhy Pavla Jozefa Šafárika⁷ hodnotil ako neúnavného historika, považoval ho za *výtečného dejepytcu*, a vážil si ho ako autoritu, na ktorej možno budovať, pravda, len s drobnými opravami, neskôr bol k Šafárikovi výrazne kritický. Poznal dôkladne jeho práce a poukázal aj na Šafárikove nedôslednosti.⁸ Podobne náročný bol aj k svojim súčasníkom – napríklad k Jonášovi Záborskému, Pavlovi Križkovi, Jozefovi Hložanskému-Hložníkovi a iným.⁹

Františkovi Víťazoslavovi Sasinkovi, ako mnohým slovenským predstaviteľom pred ním i v jeho dobe, išlo o zjednotenie Slovanov. V kultúrnej sfére to bol predovšetkým jazyk, ktorý ho zaujímal.

Sasinek v článku *Všeobecný spisovný jazyk Slovanov*¹⁰ uznával iba tri svetové literatúry: francúzsku, nemeckú a rusko-slovanskú. (Anglickú a taliansku tu vedome nezaraďuje). „Čo sa teda týče nás Slovákov, ktorí ani mravne ani hmotne nie sme v stave

povyšit' sa nad domácu literatúru k stolcu svetovej a všetké vedy zastupujúcej literatúry, volit' si máme medzi francúzskou, nemeckou a rusko-slovanskou literatúrou. No ku ktorejže z týchto sa naklonit' máme? Každý zdravého a nepredpojatého rozumu Slovan vyznať musí, že rusko-slovanská literatúra je ona, v ktorej vzdelanosť slovanská svoj život nájsť môže. O tomto len ten pochybovať môže, ktorému bohatosť literatúry ruskej je *terra incognita*, a len ten, ktorý príbuznosť mluvy ruskej s ostatnými slovanskými nárečiami nikdy si nepovyšimul.“

Sasinek zdrorazňuje prirodzený pud Slovákov k ruskému jazyku a k ruskej literatúre: „...naša slovenčina zo všetkých neruských nárečí najbližšia je mluve ruskej i dl'a slov i dl'a svojho ústroju, takže bez veľkého namáhania možno Slovákov naučit' sa nielen rozumieť no i hovoriť po rusky; najmä – o čom nepochybujem – jestli slovanskí učenci spoločným dorozumením sa ruský, za všeobecný jazyk Slovanov prijat' sa majúci jazyk i zdokonalia i prístupnejším učinia.“¹¹

A Sasinek na inom mieste pokračuje: „Povolanie slovenských vzdelancov teda je dvojaké:

a) pestovať domácu podliteratúru pre domáce a krajinské potreby slovenského národa;

b) oboznámiť sa s jazykom ruským, aby prostriedkom toho i rozumeli sa so slovanskými vzdelanci i dobrodenia vyššej slovanskej svetovej a všetkým Slovanom spoločnej literatúry ruskej užívať a ich na vzdelanie slovenského národa upotrebiť mohli.“¹²

František Víťazoslav Sasinek upozorňuje na vznik ruských učebníc v českom, chorvátskom i slovinskom prostredí. Pravda, na to, aby sa ruština stala všeobecným jazykom slovenských učencov, Sasinek ju chce trochu modifikovať. Hľadá pôvodné korene slovenských výrazov a chce „moskovskú“ ruštinu nahradiť všeobecnejším, vyšším stupňom, a to povýšiť na „slávny a cirkevný spôsob čítania a vyslovovania ruských výrazov“ a zdôrazňuje čisté vyslovovanie písmen azbuky, „lebo toto užívanie nielen dáku úctu a velebnosť má do seba, no i rozšírené je všade, kde sa slovanská bohoslužba koná.“¹³

Široké záujmy a neutíchajúca publikačná činnosť viedli Sasinka k udržiavaniu mnohých kontaktov a jeho práce mali zároveň značný vplyv i v ruskom prostredí. Napríklad národne uvedomelý študent a neskôr pedagóg Július Stovík emigroval do Ruska, kde bol učiteľom i riaditeľom na gymnáziu. Napísal slavistickú prácu *Slaviane – drevnejšij avtochtonnyj narod Jevropy*.¹⁴ A v nej sa zo slovenských historikov opieral v prevažnej miere o Sasinka a Pavla Križka.

Pri sledovaní rozmanitej publikačnej činnosti, záujmoch, organizačnej práci a životných osudoch možno konštatovať, že Sasinek, väčšinu svojho života strávil v slovenskom, českom, maďarskom a rakúskom prostredí. Zaujali ho však dejiny a postavenie

viacerých slovanských národov a medzi nimi aj Rusínov-Ukrajincov.

Sú to práve 60. roky 19. storočia, keď možno pozorovať výraznejší záujem Františka Víťazoslava Sasinka o Rusínov-Ukrajincov. V tomto čase sa vzťahy medzi Slovákmi a Rusínmi-Ukrajincami výrazne rozšírili a kontakty boli vo viacerých oblastiach. V histórii sa intenzívne zaoberal rusínsko-ukrajinskými dejinami Peter Kellner-Záboj Hostinský a k takémuto záujmu prispel i František Víťazoslav Sasinek.¹⁵

Tridsaťosemročný Sasinek napísal stať o Rusínoch-Ukrajincoch pod názvom Rusi uhorskí. Uverejnil ju vo svojej druhej historickej monografickej práci Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska.¹⁶

Počas pražského pobytu viacerými článkami prispel do periodickej tlače.¹⁷ A v širšie koncipovanom príspevku sa k tejto téme vrátil aj v roku 1906. Uverejnil ho v Slovenských pohľadoch pod názvom Uhorskí Rusi.

František Víťazoslav Sasinek si veľmi dobre uvedomoval rozdiel medzi politickým a historickým pohľadom na skutočnosť. Je však zaujímavé, že pri pomenovaní hovorí nie o Rutenoch, nie o Rusínoch, ale o „uhorských Rusoch“.¹⁸ Zároveň, ak dokázal oceniť výsledky bádania o Rusínoch-Ukrajincoch v etnografii a topografii, skepticky sa staval k vtedajším výsledkom v historickej vede.

Sasinek sa snažil hľadať v stredovekých prameňoch oporu pre svoje konštatovania, vychádzal aj zo súvekých autorov. Analyzujúc stredoveké pramene dochádza k presvedčeniu, že „starobylosť Rusov v Uhorsku nenie objasnená, ale zatemnená.“

Predsavzal si aspoň trochu poodhaliť „dejepis starého sveta.“

Konštatuje aj to, že podkarpatskí Rusi v desiatom storočí a neskôr náležali k Ruskej ríške.¹⁹ Ale vzhľadom na nedostatok prameňov, vzhľadom na vtedajšie skutočnosti pokúša sa aj o istú kombináciu pri ich popise.

V spomenutom príspevku píše: „Ďalej osudy podkarpatského Ruska sú zatemnené, a to i preto, že pod Ruthenmi rozumeli nielen podkarpatských Rusov, ale i veriacich kyriľského obradu v Uhorsku.“²⁰ František Víťazoslav Sasinek ďalej uvádza, že od začiatku 14. storočia podkarpatské Rusko bolo užšie spojené s uhorskou korunou a že „Rusi pod Karpátmi dosavád' tak kompaktné bývajú, jako boli od nepamäti. Z toho,

že sa potom prístehovali Rusi, Poliaci a Slováci do podkarpatského Ruska, nasleduje len to, že skrze takých prístehovalcov rozmnožený bol počet drevného obyvateľstva.“²¹ Sasinek sa zmiňuje i o hrade Makovica a o Mukačevskom hrade.²² Od stredoveku však Sasinek nepostupuje ďalej, tento priestor necháva pre iných bádateľov.

Odozvy na prácu Františka Víťazoslava Sasinka sa objavili aj na rusínsko-ukrajinskej strane. Bol to Anatolij Kralickij, ktorý sa snažil zoznámiť Rusínov-Ukrajincov so slovenskou kultúrou. V novinách Svet (Užhorod) publikoval biografické informácie o Štefanovi Moysesovi, Jankovi Kráľovi i o Františkovi Víťazoslavovi Sasinkovi, ktorého predstavil ako známeho slovenského historika a informáciu doplnil aj prekladom kratšieho úryvku z jeho Dejín počiatkov terajšieho Uhorska.²³

Konklúzia:

1. František Víťazoslav Sasinek sa inšpiroval pri svojom vzťahu k Rusínom-Ukrajincom svojimi predchodcami – slovenskými historikmi, najmä Pavlom Jozefom Šafárikom a ďalšími a pri konfrontácii dovtedajších poznatkov snažil sa v maximálnej miere položiť dôraz na dostupné historické pramene a na svoje historické vedomosti.

2. Ako aktívny kultúrny činiteľ v slovenskom národnom hnutí mal bezprostredný kontakt pri rozvíjaní slovensko-rusínskych vzťahov.

3. Pri projektovaní jednotného postupu Slovanov uprednostňoval ruštinu ako jednotiaci jazyk, a pravdaže, s tým propagoval aj azbuku.

4. Svoje názory prejavil aj v monografických prácach (Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska) a časopisecky uverejňovaných príspevkoch (napríklad v Slovenských pohľadoch).

5. Svojím postojom inšpiratívne vplýval na svojich súčasníkov (Július Stovík) i na nadchádzajúcu generáciu slovenských kultúrnych tvorcov.

Kultúrne pracovníci na Slovensku venovali pozornosť Rusínom-Ukrajincom už pred Františkom Víťazoslavom Sasinkom. Sasinek sa čestným spôsobom zaradil medzi nich a po ňom nasledoval celý rad bádateľov v prvej polovici 20. i v jeho druhej časti (za mnohých spomeniem aspoň: Ľudovít Haraksim, Michal Danilák, Ervín Lazar, Ľubica Babotová a ďalší.) a v posledných desaťročiach sa ich rady výrazne rozšírili.²⁴

ЛИТЕРАТУРА

1. Tento príspevok súvisí s grantovou úlohou VEGA č. 1/7552/2.

2. Píše sa v nej: „Sisidstwo nasze z wamy, pokrewniŃci narodnaja, zwiazujucz nas s ludom waszym, neszczastia naszi Ńpólni pobudzajut nas Slovakiw zholosytysia do was statocznych i Ńzwawych Russyniw.“ A na inom mieste sa vo výzve uvádza: „Wy ste najbliszszi naszi suside, Wy ste Ńpólnie z namy prolewały krow Slawiansku za Kraj uhorski,“... „wy ste najbliŃsze s nami zluczeni neszczaszow sudbow, zapropastyty narodnost wlasnu.“ – Dohnány, M.- Štefanovič, S. D.: Slovenské povstanie 1848 – 1849. Ed. Kraus, C. Bratislava 1988, s. 153-154.

3. Otčenáš, M.: František Víťazoslav Sasinek. (Príspevok k jeho životu a dieľu). Košice 1995, s. 7.

4. Táto báseň neskôr zaujala Mikuláša Schneidera-Trnavského. Ten ju zhudobnil a stala sa piesňou spievanou v chrámoch.
5. Uverejňoval práce v Amerikánsko-slovenských novinách.
6. Pri tej príležitosti zostavil Alojz Kolísek prácu František Vítězoslav Sasinek. ku 100. narodeninám a uloženiu pozostatkov v Skalici. Skalica 1930.
7. Otčenáš, M.: P. J. Šafárik a historické práce F. V. Sasinka. In: Pavol Jozef Šafárik v Slovenskej a českej slavistike. Red. Petrus, P. Košice 1993, s. 283-288.
8. Tamže, s. 284-285.
9. Pozri Otčenáš, M.: Slovenská historiografia v matičnom období 1863-1875. J. Záborský, F. V. Sasinek, P. Križko, J. Hložník. In: Acta Facultatis philosophicae Universitatis Šafarikanae. História III. Spoločenskovedný zborník. Prešov 1994, s. 79-96.
10. Príspevok bol uverejnený v Sokole, roč. 4, r. 1867, č. 10, s. 311-312. S miernymi textologickými zásahmi bol uverejnený aj v práci Otčenáš, M.: František Vítězoslav Sasinek. (Príspevok k jeho životu a dielu). Košice, Slovo 1995, s. 75-78.
11. Tamže, s. 75-76.
12. Tamže, s. 76-77.
13. Tamže, s. 78.
14. Vyšla v Odese v r. 1905.
15. Sedlák, I.: V čierťaziach búrok. Martin 2001, s. 270.
16. Sasinek, F. V.: Dejiny počiatkov terajšieho Uhorska. Skalica 1868, s. 183-199.
17. Die Russen Ungarns. Parlamentär 1887, č. 39; Geschichte Russlands. Parlamentär 1888, č. 26.
18. Sasinek, F.V.: Uhorskí Rusi. In: Slovenské pohľady, 1906, č. 11, s. 637.
19. Tamže, s. 639.
20. Tamže, s. 643.
21. Tamže, s. 643.
22. Tamže, s. 643-644.
23. Svet, roč. 4, 1870, č. 33 – podľa Sedlák, I.: V čierťaziach búrok. Martin 2001, s. 270. Porovnaj ďalej Danilák, M.: Anatolij Kralyckij a Slováci. In: Dar služiti nauci. Naukový zborník na poňanu doktora istoryčnych nauk, profesora Volodimira Zadorožneho. Užhorod 2001, s. 424-430.
24. Pozri Danilák, M.: Ukrajinské dejiny v slovenskej historiografii. In: Zborník príspevkov z konferencie učiteľov dejepisu stredných škôl a metodikov dejepisu základných škôl Košického a Prešovského kraja 26. apríla 2000 v Prešove. Eds. Hudečková, V., Otčenáš, M. Prešov 2000, s. 95-106.

ПЕРЕПИСКА П.Й.ШАФАРИКА И М.П.ПОГОДИНА КАК ФАКТОР ЧЕШСКО-РУССКИХ НАУЧНЫХ СВЯЗЕЙ В XIX В.

ЛАПТЕВА Л.П. (Москва)

Научные связи между русскими и другими славянскими учеными в XIX в. являются важнейшим фактором в развитии славяноведения. В первой половине XIX в., когда в России происходило становление науки о славянах, контакты со славянским миром стали одним из условий успешного продвижения вперед в этой области.

Наблюдаются различные формы русско-славянских связей. В их числе: путешествия русских ученых в славянские страны с целью ознакомления с их языками, литературой, культурой, письменными памятниками; заграничные командировки молодых славистов с целью профессиональной подготовки для последующей организации изучения славян в рамках университетских кафедр и в научных исследованиях; установление контактов со славянскими

учеными и дальнейший обмен мнениями между русскими и славянскими деятелями с помощью корреспонденции; обмен книгами и информацией о новинках в области славяноведения как в России, так и у зарубежных славян.

Особое место в русско-славянских связях в указанный период занимают русско-чешские контакты. Чехия в первой половине XIX в. была центром славистических исследований. Здесь уже сложилась школа крупных славистов, изучавших общеславянские проблемы, в то время как у других славян внимание было направлено в основном на изучение языка, литературы и прошлого своего народа, что диктовалось самой эпохой национального возрождения славянских народов. Прага была также центром, где в библиотеке Национального